

4 Pułk Piechoty Legionów w Kielcach

Odznaka 4 pułku piechoty Legionów, 1928, Warszawa, ze zbiorów Muzeum Narodowe w Kielcach, nr inw. MNKi/H/5437

4 Pułk Piechoty Legionów Polskich wywodził się z szeregów II Brygady, choć plany jego powołania pojawiły się wraz z formowaniem załóżków I Brygady Legionów Polskich. Ostateczna decyzja sformowania pułku zapadła w marcu 1915 r. W połowie lipca skierowany został na front do I Brygady, przeszedł chrzest bojowy pod Majdanem Borzechowskim i Jastkowem. Przerzucony wraz z I Brygadą w rejon Kowla, prowadził walki o charakterze partyzanckim. Ostatnią poważniejszą bitwę stoczył pod Rudką Miryńską nad Stawokiem. Po akcji 5 listopada 1916 r. przeniesiony został do Królestwa, a po kryzysie przysięgowym w lipcu 1917 r. rozwiązany.

W listopadzie 1918 r. 4 Pułk Piechoty Legionów odtwarzał się w ośrodkach: krakowskim i lwowskim, od razu przechodząc do walk pod Lwowem i na Śląsku Cieszyńskim w składzie dwóch batalionów. W styczniu 1919 r. organizował się III batalion, a w marcu na froncie powstał IV batalion. III batalion połączył się z pułkiem w maju 1919 r. W lipcu pułk osiągnął Berezynę, obsadzając odcinek od Borysowa po jezioro Pelik. Na stanowiskach tych przebywał rok. W okresie odwrotu w 1920 r. poprzez Białystok, Małkynię dotarł do Wyszkowa, bił się w składzie grupy operacyjnej gen. Lucjana Żeligowskiego o Przetycz i Długosiodło. Przerzucony 18 sierpnia do rejonu Hrubieszowa, prowadził ciężkie walki z kawalerią Armii Czerwonej. Później brał udział w bitwie niemeńskiej, osiągając Nowogródek. Zakończył walki pod Mołodecznem. Po zawieszeniu broni odszedł pod Sejny, na linię demarkacyjną polsko – litewską.

W okresie międzywojennym pułk wchodził w skład 2 Dywizji Piechoty Legionów i stacjonował do 1939 r. w Kielcach. Zakwaterowany został w dawnych rosyjskich koszarach przy ulicy Prostej oraz przy ulicy Młynarskiej naprzeciw dworca kolejowego. Te ostatnie koszary przeniesiono w późniejszych latach na ulicę Szeroką (obecnie ul. Żeromskiego). Z kolei przy ulicy Zagórskiej w dawnych stajniach, zlokalizowano pułkowy tabor. Warunki zakwaterowania były bardzo skromne, bowiem w samych Kielcach brakowało miejsca dla jednostki wielkości pułku. Stąd zaszła konieczność zredukowania pułku do dwóch batalionów. Dopiero w 1929 r. rozpoczęto budowę nowych koszar na Bukówce, zlokalizowanych 3 kilometry na wschód od Kielc. Inwestycja szła dość opornie, głównie wskutek problemów z wodą. Tymczasem pułk rozwinął się do składu trzech batalionów. Na początku lat trzydziestych do koszar na Bukówce doprowadzono wodę z Kielc, co zmieniło radykalnie warunki socjalne stacjonującego tu wojska. Inwestycja udała się w niewielkim stopniu dzięki aktywności byłego ucznia kieleckiego gimnazjum, gen. Felicjana Sławoja-Składkowskiego. Do 1935 r. na Bukówce zakwaterowano większość jednostki z wyjątkiem jednego batalionu. Równocześnie wybudowano domy mieszkalne dla rodzin oficerów i podoficerów. Powstała dobrze zaprojektowana i funkcjonalna jednostka wojskowa, z budynkiem dla sztabu, z salami szkoleniowymi, z kasynami oficerskimi i podoficerskimi. Pomieszczenia żołnierskie były tutaj dość ciasne, to jednak dobrze urządzone, z sanitariatami na korytarzach.

Podkreślić należy dobre warunki wykształcenia panujące w pułku. Składały się na nie: wartościowe zaplecze dydaktyczne wewnątrz koszar, zróżnicowana topografia terenów otaczających oraz bliskość poligonu w Niwkach Daleszyckich. Kadra oficerska i podoficerska pułku w dużej części miała za sobą udział w wojnie, dowódcy prezentowali wysoki poziom kwalifikacji wojskowych. W początku lat trzydziestych po objęciu stanowiska dowódcy 2 Dywizji przez Czwartaka, gen. Juliusza Zulaufa, zaczęły się dla kieleckiego garnizonu dobre czasy. Pułk uzyskał status formacji I typu, z czym wiązały się większe niż dotąd uprawnienia w zakresie szkolenia wojskowego, jak przygotowywanie kadr dla potrzeb KOP-u, czy kształcenie podchorążych rezerwy.

Dowódcy pułku w okresie kieleckim:

- mjr Florian Smykał do 1922 r.
- ppłk Stefan Jażdżyński do marca 1930 r.
- ppłk dypl. Zygmunt Jerzy Kuczyński do 1 września 1931 r.
- płk Bolesław Ostrowski do marca 1937 r.
- ppłk dypl. Zygmunt Berling do marca 1939 r.
- ppłk Bronisław Laliczyński od marca 1939 r. do końca kampanii wrześniowej.

Zastępcy dowódcy:

- ppłk Paweł Juracki
- płk dypl. Kazimierz Rola – Janicki
- ppłk Bronisław Grzebień od 1919 do 1932 r.
- płk dypl. Tadeusz Trapszo do 1933 r.
- ppłk dypl. Aleksander Bieniecki do 1934 r.
- ppłk Witold Ciechanowicz do 1939 r.
- ppłk Aleksander Idzik od lutego 1939 do września 1939 r.

W sportowej aktywności wojskowej Czwartaków szczególne miejsce zajmowały zawody związane ze świętami państwowymi oraz ku czci historycznych wydarzeń. Najważniejsze wśród nich były Marsze Szlakiem I Kompanii Kadrowej. Do historii Kielc oraz pułku przeszedł zwłaszcza III Marsz Szlakiem Kadrowki w 1926 r. Jego zakończenie stanowiło ważny punkt uroczystości związanych z V Zjazdem Związku Legionistów Polskich, na którym gościł Marszałek Józef Piłsudski.

W okresie międzywojennym w Polsce wszystkim uroczystościom państwowym, religijnym, a także kulturalnym towarzyszyła asysta wojskowa. Tak było i w Kielcach, gdzie dwie jednostki 4 Pułku Piechoty i 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów uświetniały rozmaite wydarzenia. Najważniejszymi świętami wówczas były: Konstytucja 3 Maja, 11 Listopada, Dzień Żołnierza /15 sierpnia/ oraz 19 Marca – imieniny Józefa Piłsudskiego. Do tej liczby dodać trzeba liczne rocznice państwowe i lokalne oraz święta kościelne, a także Święto Pułkowe. Wszystkie uroczystości w Kielcach zaczynały się capstrzykiem, przy dźwiękach hejnału z wieży katedralnej. Obowiązkowymi punktami programu były także defilada wojskowa oraz występ orkiestry. W przypadku odsłaniania pamiątkowych tablic, czy, jak to miało miejsce 8 grudnia 1926 r. /poświęcenie kościoła garnizonowego/, Czwartacy pełnili honorowe asysty.

Najważniejszym dniem w koszarach był dzień 24 czerwca. Na Pułkowe Święto zjeżdżali Czwartacy z całej Polski. Kielczanie uczestniczyli w obchodach bardzo aktywnie. Największym powodzeniem cieszyły się defilady wojskowe, występy orkiestry oraz zawody sportowe.

Ważną tradycją pułkową stały się obchody przypominające dzień 8 lipca 1923 r., w którym Czwartacy otrzymali sztandar, na którym widniały herby miasta Kielc i powiatu opatowskiego ufundowany przez Kielczan oraz mieszkańców powiatów kieleckiego, jędrzejowskiego, opatowskiego i włoszczowskiego.

Uroczystość odbyła się na Placu Wolności, a wręczenia sztandaru na ręce płk. Stefana Jażdżyńskiego dokonał w imieniu Prezydenta RP Inspektor Armii gen. dyw. Lucjan Żeligowski. Doceniając zasługi bojowe pułku, jego rolę w życiu miasta oraz wychowaniu młodych pokoleń, w 1928 r. Kielczanie nadali pułkowi tytuł honorowego obywatela Kielc. Tę zaszczytną nominację w ratuszu kieleckim płk S. Jażdżyński odebrał w obecności wojewody Władysława Korsaka oraz dowódcy 2 Dywizji gen. bryg. Aleksandra Narbutta-Łuczyńskiego. Z kolei płk S. Jażdżyński uhonorował Kielce odznaką 4 pułku.

Wśród kulturalnych inicjatyw podejmowanych przez Czwartaków do wyjątkowych należało powołanie w 1924 r. w należącym do koszar budynku przy ulicy Prostej kina „Czwartak”. W 1926 r. właściciele kina „Fenomen” Stanisław Tomicki i Maks Ellenzweig przenieśli się z domu u zbiegu ulic Sienkiewicza i Małej do nowo wybudowanej kamienicy przy ulicy Staszica, gdzie otworzyli kino „Palace”, a stary obiekt na 6 lat wydzierżawili wojsku. Tu urządzono Dom Żołnierza Czwartak. Jego uroczyste otwarcie miało miejsce nieprzypadkowo w dzień Świętego Józefa 19 marca 1927 r. Do wybuchu II wojny światowej odbywały się tu, oprócz projekcji filmowych, przedstawienia teatralne, bale i różne inne uroczystości, bowiem dzierżawę przedłużono na kolejne lata. Tymczasem kinoteatr stał się nienajgorzej funkcjonującą firmą.

Pułk od wczesnych lat swego istnienia w Kielcach, posiadał chór żołnierski, liczący średnio 22 osoby oraz 20-osobowy zespół mandolinistów, złożony z zawodowych oficerów. Zarówno chór jak i mandoliniści dawali w roku kilkanaście publicznych koncertów, nie licząc występów w obrębie koszar.

Z biegiem lat Kielce stawały się miastem o coraz żywszych tradycjach legionowych. Społeczeństwo miasta dało wyraz szacunku dla tych tradycji, fundując pamiątkową tablicę przed gmachem ratusza. Uroczystość odbyła się 11 listopada 1934 r. Tablicą uczczono pamięć poległych żołnierzy 4 Pułku Piechoty oraz 2 Pułku Artylerii Lekkiej Legionów. Została ona zniszczona przez Niemców w czasie II wojny światowej.

W 1935 r. otwarto Dom PW i WF im. Józefa Piłsudskiego, który stał się ważnym ośrodkiem popularyzacji tradycji legionowych. Tu odbywały się liczne bale, akademie i koncerty orkiestry pułku. Właśnie orkiestra czwartacka stała się bodaj najważniejszą

Święto Pułkowe, gen. Juliusz Zulauf dowódca 2 Dywizji Piechoty Legionów i płk. Bolesław Ostrowski dowódca 4 Pułku Piechoty Legionów, Kielce-Bukówka, 24 VI 1936, Muzeum Narodowe w Kielcach nr inw. MNKi/H/5489/11

Święto Pułkowe, gen. Juliusz Zulauf dowódca 2 Dywizji Piechoty Legionów i gen. Felician Stawoj-Składkowski, Kielce-Bukówka, 24 VI 1936, Muzeum Narodowe w Kielcach, nr inw. MNKi/H/5489/12

szym pupilkim Kielczan. Przypomnieć wypada, że była ona kontynuatką orkiestry Kieleckiej Ochotniczej Straży Ogniowej, która we wrześniu 1914 r. wstąpiła w szeregi I Pułku Piechoty Legionów Polskich. To ona po raz pierwszy zagrała w Kielcach marsza rosyjskiego nr 10, którym tak zachwycił się Komendant, a który wkrótce stał się Marszem I Brygady. Orkiestra grała nie tylko utwory wojskowe. Przyjęła ona bowiem charakter uniwersalny. Stąd czwartacką orkiestrę zwali Kielczanie Filharmonią Wojskową. W 1925 r. w konkursie orkiestr X Korpusu w Przemyślu zdobyła ona mistrzowski tytuł. Mieszkańcy Kielc uwielbiali swoją „filharmonię”. Jej występy, przemarsze, a zwłaszcza powroty z dłuższej nieobecności, witali owacjami i zawsze z kwiatami.

2 października 1938 r. Kielczanie byli świadkami i uczestnikami historycznego wydarzenia. Tego dnia odsłonięto Pomnik Czynu Legionowego i otwarto Sanktuarium Marszałka Józefa Piłsudskiego. Na uroczystości zjechało wielu dostojników państwowych z Inspektorem Armii generałem broni Kazimierzem Sosnkowskim oraz Komendantem Naczelnym Związku Legionistów ministrem Juliuszem Ulrychem. Oczywiście obecni byli najwyżsi rangą przedstawiciele władz wojewódzkich i miejskich. Tłumnie stawili się mieszkańcy Kielecczyny. Nade wszystko był to jednak dzień świąteczny, dla żołnierzy garnizonu kieleckiego.

W okresie międzywojennym armia była wyjątkowym nośnikiem wartości patriotycznych, honoru oraz dumy z przynależności do społecznej elity. Jednostki wojskowe aktywnie uczestniczyły w życiu społecznym, kulturalnym i sportowym miast i regionów, z którymi były terytorialnie związane.

Małgorzata Zdyb

Zdjęcia z archiwum Muzeum Narodowego w Kielcach

Bibliografia

- „Czwartak”, Kielce I VII 1920, nr 1, Muzeum Narodowe w Kielcach nr inw. MNKi/H/2103
- „Czwartak”, Warszawa 24 VI 1937, nr 1, Muzeum Narodowe w Kielcach nr inw. MNKi/H/5380
- Idzik A., *Czwarty Pułk Piechoty 1806-1966*, Londyn 1966
- Idzik K., *Kielce miasto tradycji legionowych*, Kielce 2005
- *Ilustrowana Kronika Legionów Polskich*, Warszawa 1936
- *Księga Chwały Piechoty*, Warszawa 1939
- Milewska W., Nowak J.T., Zientara M., *Legiony Polskie 1914 – 1918*, Kraków 1998
- „Obijak”, Kielce 1928, Muzeum Narodowe w Kielcach nr inw. MNKi/H/5381
- Orkan W., *Droga Czwartaków*, Kraków 1915
- Osiecki J., Wyrzycki S., *4 Pułk Piechoty Legionów*, Kielce 2007
- „W dzień święta 4 p. p. Leg.” dodatek do „Polski Zbrojnej”, Warszawa 22 VI 1924, nr 169, Muzeum Narodowe w Kielcach nr inw. MNKi/H/5379
- Wielecki H., Sieradzki R., *Wojsko Polskie 1921 – 1939. Odznaki pamiątkowe piechoty*, Warszawa 1991